

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ТАРАСЕВИЧ АННА ПЕТРІВНА

УДК 336.225.67:338:334.716

**СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОГО
СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі економіки підприємства Одеського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Янковий Олександр Григорович,
Одеський національний економічний університет,
завідувач кафедри економіки підприємства.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Терещенко Олег Олександрович,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
завідувач кафедри корпоративних фінансів і
контролінгу;

кандидат економічних наук, доцент
Козуб Вікторія Олександрівна,
Харківський державний університет харчування та
торгівлі,
доцент кафедри міжнародної економіки.

Захист дисертації відбудеться «09» червня 2016 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.03 в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 217.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 211.

Автореферат розісланий «06» травня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. А. Сиротенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку національної економіки система моніторингу повинна бути націлена на регулювання основних параметрів виробничої діяльності промислового підприємства, оперативного реагування на чинники екзогенного та ендогенного характеру, що впливають на його економічний стан.

Питанню побудови систем моніторингу приділено значну увагу у наукових працях зарубіжних та вітчизняних дослідників. Зарубіжні науковці особливу увагу приділяють власне моніторингу як технічному процесу без урахування галузевої специфіки, їх дослідження орієнтовані на впровадження системи моніторингу як інструменту підвищення ринкової вартості за рахунок реалізації політики інформаційної відкритості. Сучасною вітчизняною наукою системи моніторингу, з одного боку, розглядаються як інструменти регулювання економіки ринковими методами, практично без відображення проблем конкретного промислового підприємства. З іншого боку, застосовуються вузькоспеціалізовані системи моніторингу, які характеризуються відсутністю системності. Така ситуація зумовлює необхідність використання більш комплексних систем спостереження, що дозволяють здійснювати комплементарний аналіз даних і синтез для подальших оперативних дій в умовах невизначеності економічних змін.

Теоретичною і методичною основою дисертаційної роботи стали дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних учених з питань моніторингу, а саме: Н. В. Алексеєнка, П. В. Єгорова, Т. Г. Ємельяненка, В. К. Галіцина, Г. Б. Клейнера, В. О. Козуб, Е. Майєра, Р. Манна, М. В. Пугачової, І. В. Сергєєва, Є. В. Сердюкової, В. Ф. Ситника, К. Д. Скрипника, О. О. Терещенка, А. Ю. Шевякова та ін.

Значний внесок у дослідження проблем визначення економічного стану підприємств внесли такі учені, як Е. Альтман, Р. Акоф, М. І. Баканов, У. Бівер, А. М. Букреев, А. Винакор, Л. В. Донцова, К. Л. Мервін, Г. В. Савицька, Р. Сміт, У. Черчмен, А. Д. Шеремет, О. Г. Янковий та ін.

Існуюча різноманітність наукових підходів підтверджує недосконалість методів, що використовуються для виконання теоретичних і практичних завдань щодо формування системи моніторингу підприємства в сучасних умовах господарювання. Виникає необхідність розробки концепції комплексної багаторівневої системи моніторингу економічного стану промислового підприємства. Це обумовлює актуальність теми дисертаційної роботи, визначає її мету та основні завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дисертаційної роботи пов'язаний із науковими темами Одеського національного економічного університету «Теоретико-методичні та організаційні основи управління конкурентоспроможністю підприємств України» (ДР № 0113U000655) 2013-2017 роки; «Комплексна оцінка фінансового стану підприємства» (ДР № 0115U004587) 2015 рік. У межах даних

тем автором запропоновано комплексний методичний підхід щодо практичного застосування формалізованих методів оцінки фінансового стану промислового підприємства, які було апробовано на підприємствах кондитерської промисловості.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є дослідження теоретико-методичних засад економічного моніторингу суб'єктів господарювання та обґрунтування на цій основі рекомендацій щодо розвитку науково-методичних підходів до формування дієздатної системи моніторингу економічного стану підприємства.

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення в роботі таких завдань:

- дослідити теоретичні основи поняття «моніторинг», дати визначення системі моніторингу економічного стану підприємства, систематизувати види моніторингу, поглибивши його існуючу класифікацію;
- розвинути теоретико-методичний інструментарій структурно-функціональної організації системи моніторингу економічного стану підприємства з урахуванням інформаційного, організаційного і технологічного аспектів;
- проаналізувати та узагальнити наявні погляди і прийоми щодо оцінювання і прогнозування економічного стану підприємства;
- сформулювати основні етапи побудови багаторівневої системи моніторингу економічного стану підприємства;
- провести аналіз стану світового і вітчизняного ринків кондитерських виробів з метою виявлення проблем розвитку його суб'єктів у сучасних економічних умовах;
- розробити процедуру кількісної оцінки і прогнозування інтегрального показника «економічний стан» підприємства на основі використання багатовимірних статистичних методів;
- розробити універсальну імітаційну модель типового підприємства обраної галузі як інформаційну платформу для реалізації системи моніторингу його економічного стану.

Об'єктом дослідження є процес формування системи моніторингу економічного стану підприємства.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади, інструменти, методи та процеси моніторингу економічного стану підприємства.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися такі загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, як: метод деталізації та синтезу (для вивчення предмета і взаємозв'язку його складових частин); експертні методи (при визначенні певного кола чинників-симптомів, що характеризують досліджувану латентну економічну ознаку); статистичні методи багатовимірного аналізу, зокрема кластерного та дискримінантного (для розбиття сукупності підприємств на групи за ознакою величини виробництва з метою домогтись однорідності); метод відстаней і подібності (при оцінюванні економічного стану досліджуваних об'єктів); кореляційно-регресійний аналіз

(при моделюванні та прогнозуванні зв'язків, тенденцій і закономірностей розвитку кондитерських підприємств); імітаційне моделювання (при розробці універсальної платформи системи моніторингу економічного стану кожного конкретно взятого підприємства).

Інформаційною базою дослідження є офіційні матеріали державних та урядових органів, що відображають і регламентують ті чи інші аспекти організаційної системи відносин у рамках збору, обробки та розкриття економічної інформації (Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Державної служби статистики України), першоджерела та дані публічної звітності групи підприємств кондитерської галузі харчової промисловості України, праці вітчизняних і зарубіжних науковців.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розвитку науково-методичних підходів до побудови системи моніторингу економічного стану на промисловому підприємстві та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення її інструментарію. Наукову новизну дисертаційної роботи визначають такі положення:

удосконалено:

- науково-методичний підхід до імітаційного моделювання економічного стану промислового підприємства на основі систематизації обраних показників економічної діяльності, застосування якого, на відміну від існуючих, дозволяє оцінити реальний поточний економічний стан підприємства за основними його аспектами та визначити реальні можливості його подальшого розвитку;
- теоретико-методичний підхід до формування і реалізації системи моніторингу економічного стану підприємства, який базується на інтеграції принципів системного та процесного підходів і класифікаційних ознаках визначення видів моніторингу, що, на відміну від існуючих, дозволяє відстежувати зміни внутрішніх та зовнішніх чинників, які впливають на економічний стан підприємства, ефективно регулювати основні параметри його діяльності;
- методичний підхід до визначення рівня економічного стану промислового підприємства як інтегрального показника з урахуванням виробничих, фінансових, маркетингових та кадрових параметрів його забезпечення. Даний підхід, на відміну від існуючих, дозволяє надати кількісну та якісну оцінку рівня аналізованого економічного явища, відстежувати та реагувати на негативні зміни в діяльності підприємства, які призводять до погіршення параметрів його економічного стану;
- методичні засади формування багаторівневої системи кількісних та якісних параметрів економічного стану промислового підприємства як комплексної характеристики, що, на відміну від існуючих підходів, які містять більшою мірою фінансові показники та, відповідно, орієнтовані на ретроспективу, дозволяють здійснювати комплементарний аналіз даних і синтез для подальших прогнозних дій в умовах сучасної економічної ситуації.

набуло подальшого розвитку:

- концептуальні основи системи моніторингу економічного стану підприємства, що містять теорії моніторингу, принципи, методи й інструменти та, на відміну від існуючих, дозволяють розглядати систему моніторингу як єдину сукупність взаємозв'язків усіх учасників спостережень у процесі збору, обробки й передачі інформації шляхом аналізу, оцінки та прогнозування динаміки показників, що характеризують економічний стан підприємства як основу підвищення результативності його діяльності;
- систематизація видів моніторингу на основі виокремлення його класифікаційних ознак за рівнем дослідження, об'єктами моніторингу, сферами застосування результатів моніторингу, ступенем обсягу об'єктів контролю, предметом дослідження, характером розробки моніторингу, періодичністю його проведення, засобом обробки та надання інформації, яка дозволяє, на відміну від існуючих, сформулювати наукове підґрунтя для удосконалення методичних засад вибору та застосування методів аналізу та оцінки як складової частини системи моніторингу підприємства;
- теоретичний підхід до структурно-функціональної організації системи моніторингу економічного стану промислового підприємства, який, на відміну від існуючих, ураховує інформаційний, організаційний і технологічний аспекти її побудови, що дозволяє створити розгалужений ланцюг зв'язків у процесі збору, обробки й аналізу інформації та ідентифікувати в системі моніторингу зворотний зв'язок як базу для прийняття коригувальних заходів.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в застосуванні теоретичних та практичних положень при формуванні системи моніторингу на рівні окремих підприємств досліджуваної галузі.

Розроблені методичні підходи та рекомендації щодо організації та реалізації системи моніторингу економічного стану підприємства використані на ПП «Оріон» (акт впровадження № 109 від 29.12.2015 р.). Теоретико-методичний інструментарій структурно-функціональної організації системи моніторингу з урахуванням інформаційного, організаційного і технологічного аспектів її побудови, що дозволяє адекватно та якісно проводити оцінювання економічного стану промислового підприємства і прогнозування в рамках системи моніторингу, впроваджено в діяльність ТОВ «Перемога 5» (акт впровадження № 01-12 від 12.01.2016 р.). Рекомендації автора щодо розробки алгоритму аналізу кількісних та якісних параметрів економічного стану підприємства було застосовано ТОВ «Модуль» (акт впровадження № 01/15 від 14.01.2016 р.). Пропозиції щодо формування багаторівневої системи чинників, що змінюють кількісні та якісні параметри економічного стану промислового підприємства і дозволяють здійснювати аналіз даних і синтез для подальших оперативних дій в умовах нестабільності економічної ситуації на основі імітаційного моделювання використано ЗАТ „Одесакондитер” (акт впровадження № 38-17 від 18.01.2016 р.).

Одержані автором результати наукового дослідження використовуються в навчальному процесі Одеського національного політехнічного університету

при викладанні дисциплін «Спеціальні пакети моделювання економічних процесів», «Прогнозування соціально-економічних процесів», «Інформаційне суспільство» (довідка № 718/68-07 від 22.03.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, розробки, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише ті положення та ідеї, що є результатом особистих досліджень здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати дослідження апробовано на науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія економічного розвитку харчової промисловості та забезпечення продовольчої безпеки країни» (м. Одеса, 2012 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні технології управління підприємством і можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи» (м. Одеса, 2013 р.); I Міжнародній науково-теоретичній конференції молодих учених і студентів «Менеджмент і маркетинг: сучасні глобальні виклики» (м. Донецьк, 2013 р.); Международной научно-практической конференции «Экономика и управление в XXI веке: тенденции развития» (г. Череповец, 2013 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції молодих учених «Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення» (м. Львів, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи економічної інтеграції: бачення наукової молоді» (м. Одеса, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка – погляд у майбутнє. Тенденції інноваційного розвитку економіки» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); Всеукраїнській науково-практичній on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів «Інновації в економіці» (м. Житомир, 2014 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 2015 р.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлені у 18 наукових працях загальним обсягом 7,06 друк. арк., із яких особисто авторів належать 6,96 друк. арк., у тому числі 8 наукових статей обсягом 4,95 друк. арк.: 6 із яких опубліковано в наукових виданнях, що визнані фаховими з економіки, 3 з яких опубліковано у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 10 публікацій у тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 304 сторінки, із них 210 сторінок – основний текст. Список використаних джерел, що складається із 222 найменувань, розташовано на 24 сторінках. Матеріали дисертації містять 22 таблиці, 56 рисунків, а також 6 додатків, розміщених на 70 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету й завдання дисертаційної роботи, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зв'язок роботи з науковими програмами та наведено інформацію про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретичні основи формування та функціонування системи моніторингу економічного стану підприємства**» розглянуто економічну сутність дефініції «моніторинг» і зміст основних понять стосовно «системи моніторингу»; узагальнено та систематизовано наявні класифікації видів моніторингу; розвинуто теоретико-методичний інструментарій структурно-функціональної організації системи моніторингу економічного стану промислового підприємства з урахуванням інформаційного, організаційного і технологічного аспектів.

Автором обґрунтовано, що при формулюванні визначення сутності моніторингу потрібно базуватися на комплексному системному підході, відповідно до якого моніторинг інтерпретовано автором як інформаційна система аналізу, оцінки і прогнозу досліджуваного економічного явища, що заснована на систематичному відстеженні процесів.

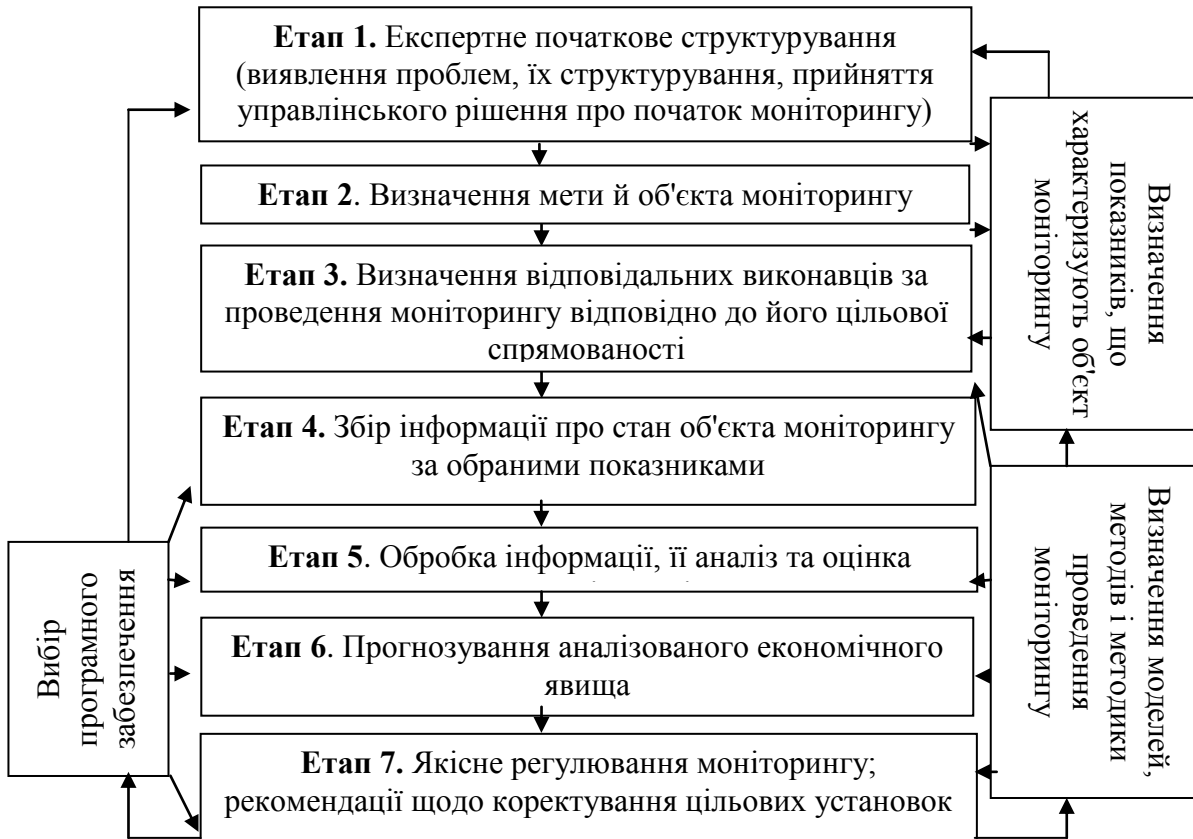
У результаті проведеного дослідження доведено необхідність структуризації моніторингу за видами з метою глибшого розуміння його сутності, конкретизації завдання проведення моніторингу, використання відповідних механізмів і методів для його здійснення. Запропоновано поглиблену класифікацію видів моніторингу на основі доцільності його розмежування за: предметом дослідження, об'єктами моніторингу, рівнем дослідження, ступенем обсягу об'єктів контролю, характером розробки моніторингу, періодичністю проведення, засобом обробки та надання інформації, сферами застосування результатів моніторингу, яка дозволяє сформулювати наукове підґрунтя для вдосконалення методичних засад вибору та застосування методів аналізу й оцінки як складових частин системи моніторингу підприємства.

З'ясовано, що адекватним рішенням ефективного функціонування підприємства є розробка системи моніторингу, яка повинна враховувати особливості галузевої, організаційної структури та розміри підприємства.

Систему моніторингу економічного стану підприємства пропонується визначати як єдину сукупність взаємозв'язків усіх учасників спостережень у процесі збору, обробки й передачі інформації з метою прийняття рішень вищою ланкою керівництва організації шляхом аналізу, оцінки та прогнозування динаміки показників, що характеризують економічний стан підприємства як основу підвищення результативності його діяльності.

Узагальнюючи аналіз теоретичних і методичних підходів до створення системи моніторингу господарюючих суб'єктів, автором запропоновано алгоритм її проведення, який повинен включати кілька етапів (рис. 1).

Рис. 1 – Схема реалізації системи моніторингу підприємства
Джерело: розроблено автором.

У роботі розвинуто інструментарій організації інформаційної системи моніторингу економічного стану промислового підприємства з урахуванням інформаційного, організаційного і технологічного аспектів, що суттєво полегшує впровадження моніторингу в систему прийняття рішень. Запропонована автором система моніторингу економічного стану підприємства, в основі якої лежить концепція інформаційного простору, будується на взаємопов'язаних економіко-математичних моделях, що дозволяє здійснювати оцінку й безперервний моніторинг економічного стану будь-якого досліджуваного підприємства з використанням сучасних методів і підходів.

Автором запропоновано систему комунікаційних зв'язків при передачі інформації на промисловому підприємстві, згідно з якою на кожному етапі моніторингу здійснюються певні операції, супроводжувані збором, передачею та обробкою інформації за відповідними каналами зв'язку. Обов'язковою умовою ідентифіковано двосторонню спрямованість інформаційних потоків.

У другому розділі **«Методичні основи формування системи моніторингу економічного стану підприємства»** розроблено науково-методичний підхід до формування і реалізації системи моніторингу економічного стану підприємства на основі сформованої багаторівневої блок-схеми, яка базується на інтеграції принципів системного та процесного підходів і класифікаційних ознаках визначення видів моніторингу (рис. 2).

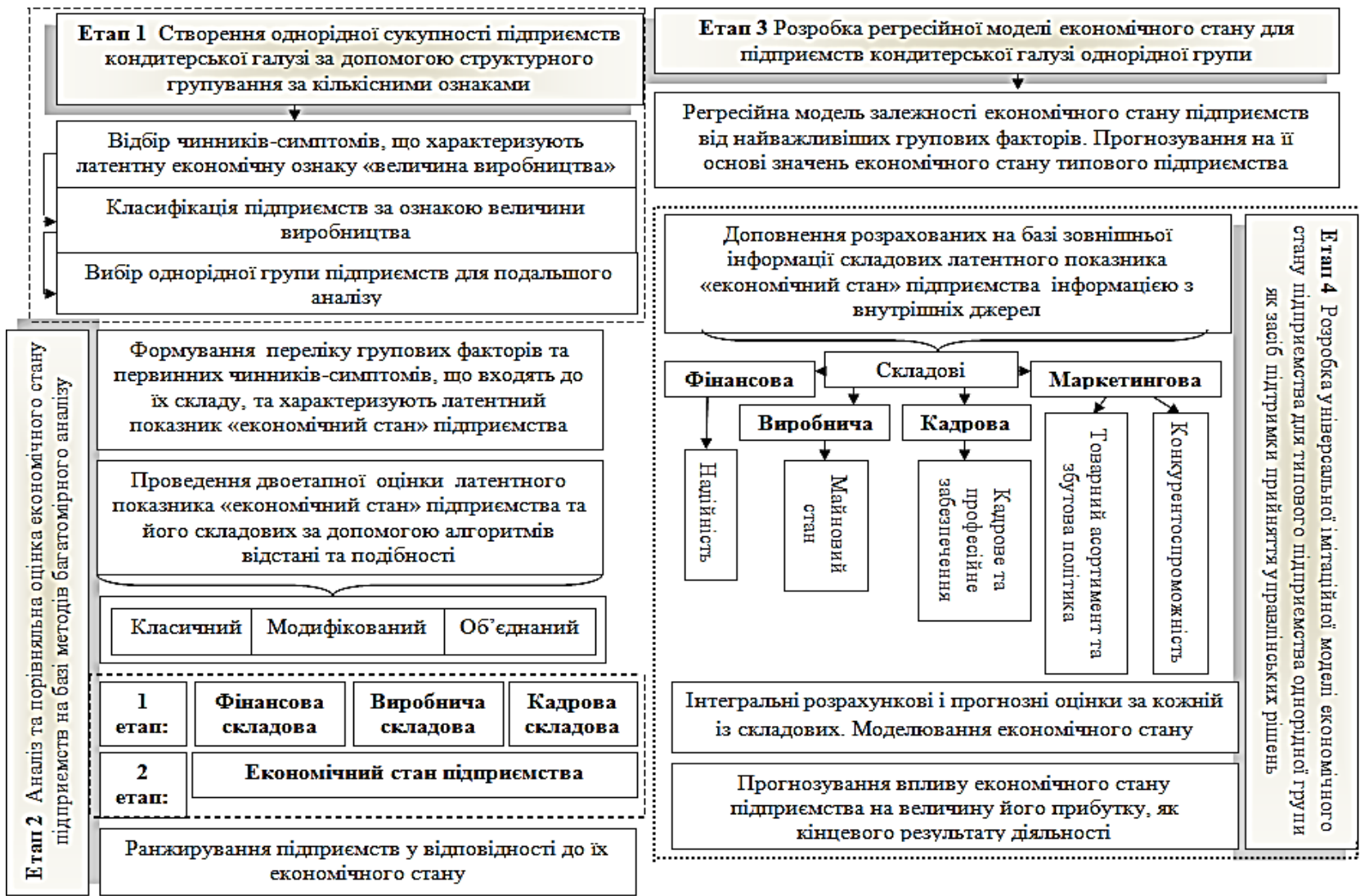

Рис. 2 – Структурно-логічна блок-схема реалізації системи моніторингу економічного стану підприємства

Джерело: складено автором.

Автором запропоновано чотирьохетапну структурно-логічну блок-схему реалізації системи моніторингу економічного стану підприємства. Аргументовано, що на першому етапі необхідно створення однорідної сукупності підприємств за допомогою структурного групування за кількісними ознаками; на другому етапі – проведення аналізу та порівняльної оцінки економічного стану підприємств на базі методів багатовимірного аналізу; на третьому етапі – розробка регресійної моделі економічного стану для підприємств визначеної галузі однорідної групи з метою прогнозування на її основі значень економічного стану типового підприємства; на четвертому етапі – розробка імітаційної моделі економічного стану типового підприємства однорідної групи як засіб підтримки прийняття управлінських рішень.

Сформовано структуру інформаційного забезпечення системи моніторингу залежно від сфери застосування її результатів на кожному з етапів запропонованої структурно-логічної блок-схеми. Виділено основні вимоги до показників економічного стану підприємства і принципи їх відбору на кожному з етапів структурно-логічної блок-схеми для систематизації з великої кількості.

Розроблено власну систему ознак-симптомів для таких груп складових економічного стану підприємства, як фінансова, виробнича, кадрова та маркетингова; відокремлено їх характеристики та особливості (рис. 3).

Застосування запропонованого методичного підходу забезпечує досягнення стратегічних цілей діяльності промислового підприємства внаслідок відстеження змін як поза, так і всередині підприємства, що впливають на його економічний стан; ефективне регулювання основних параметрів діяльності підприємства та коригування напрямів, що не відповідають цілям підвищення його ефективності.

У третьому розділі **«Реалізація системи моніторингу економічного стану підприємства»** здійснено практичне застосування розробленого підходу до впровадження системи моніторингу промислового підприємства на основі її складових шляхом послідовного використання багатовимірних методів та імітаційного моделювання.

Автором відзначено динамічний розвиток світового кондитерського ринку, виробники якого, внаслідок високої конкуренції, гнучко адаптуються до вимог та побажань своїх споживачів.

Визначено, що стан вітчизняної кондитерської галузі детермінується впливом навколишнього середовища та супроводжується загальними негативними змінами в обсягах експорту й імпорту продукції, а також в обсягах виробництва і внутрішнього споживання. Окреслено коло проблем, із якими зіткнулись вітчизняні виробники починаючи з 2014 року, та їх наслідки. Зважаючи на зазначене, доцільним є формування і реалізація системи моніторингу економічного стану підприємства, яка дозволяє правильно оцінити вплив чинників внутрішнього розвитку підприємства, знизити їх негативні наслідки, що сприятиме його ефективному функціонуванню в умовах невизначеності економічної ситуації.

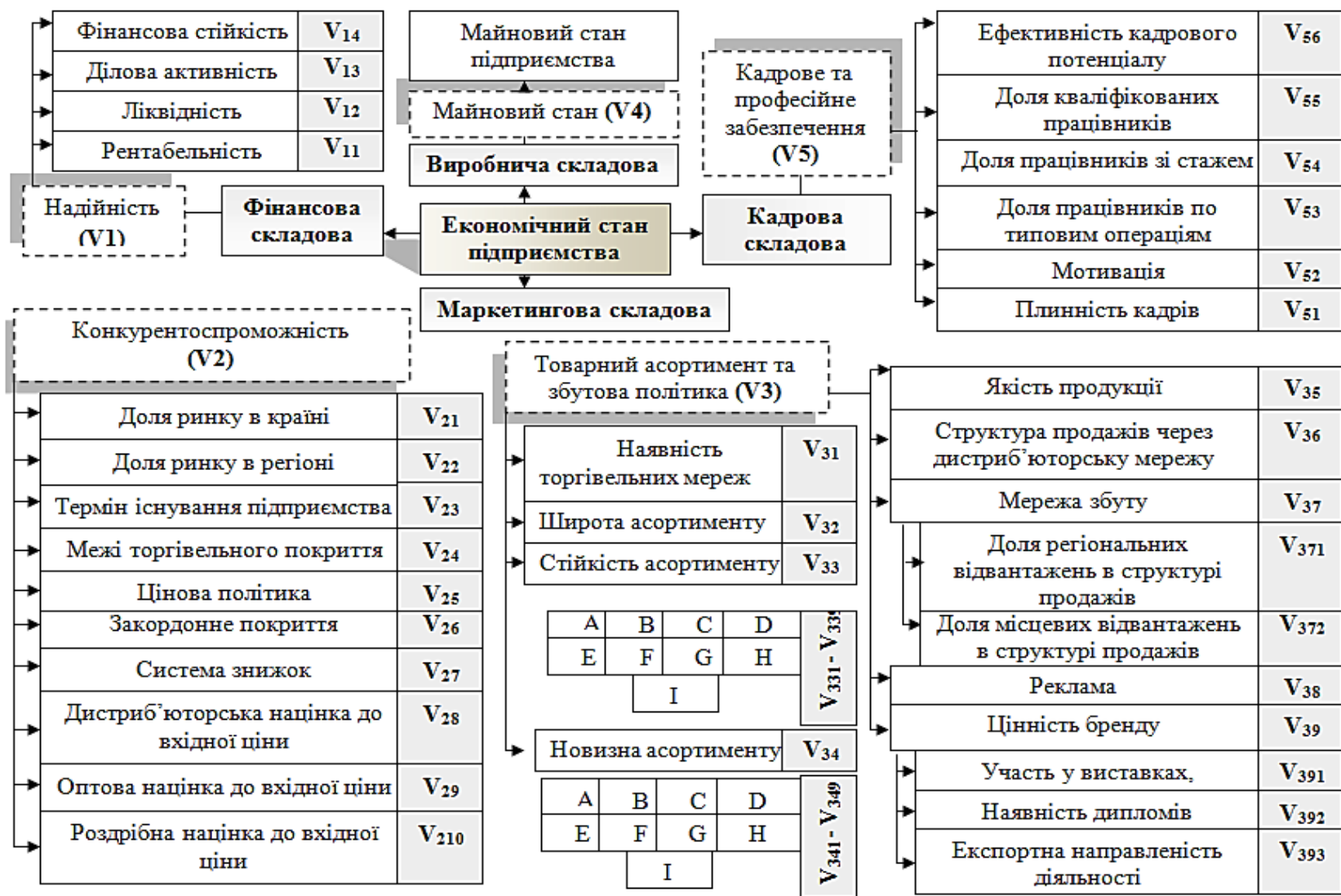

Рис. 3 – Багаторівнева структура показника «економічний стан» підприємства
Джерело: складено автором.

На підставі розробленої автором чотирьохетапної структурно-логічної блок-схеми реалізації системи моніторингу економічного стану підприємства здійснено структурне угруповання сукупності підприємств за допомогою кластерного та дискримінантного аналізів і зваження даних. Проведена підготовка до оцінки економічного стану групи підприємств, близьких за атрибутивними, кількісними ознаками дозволяє на наступному етапі алгоритму отримати коректні оціночні дані.

Подальшу реалізацію алгоритму було здійснено на базі підприємств кондитерської галузі України, які умовно можна віднести до крупних за результатами структурного групування. Вибір обумовлений найбільшою питомою вагою даної групи в загальному обсязі активів кондитерської галузі України, а також їх більшим рівнем комп'ютеризованості, що має чимале значення для впровадження системи моніторингу.

Аналіз та порівняльну оцінку економічного стану підприємств обраної групи було проведено за допомогою методу таксономії на основі класичного, модифікованого та об'єднаного алгоритмів за двохетапною схемою. Окреслений етап дає можливість на основі використання даних публічної звітності зовнішнім та внутрішнім користувачам інформації отримати можливість визначити економічний стан підприємства відносно конкурентів.

Ураховуючи виявлені недоліки класичного та модифікованого алгоритмів, при аналізі динаміки зміни економічного стану підприємств раціональним вважається акцентувати увагу на об'єднаному алгоритмі таксономічного аналізу.

Здійснено порівняльний аналіз даних, отриманих на основі об'єднаного алгоритму таксономічного аналізу, який показує, що передовими об'єктами за аналізованою латентною ознакою за весь період є ЗАТ «Крафт Фудз Україна» та ЗАТ «Харківська бісквітна фабрика». ЗАТ Кондитерська фабрика «А.В.К.» (м. Донецьк) та ЗАТ Львівська кондитерська фабрика «Світоч» займали провідні позиції до 2013 р. До об'єктів аутсайдерів віднесено ЗАТ «Запорізька кондитерська фабрика», ЗАТ «Одесакондитер», ЗАТ Чернігівська кондитерська фабрика «Стріла», ЗАТ Кондитерська фабрика «А. В. К.» (м. Дніпропетровськ) та ЗАТ Кондитерська фабрика «А. В. К.» (м. Луганськ).

Продовженням методичного підходу є етап побудови точкового та інтервального прогнозів на основі розрахованого узагальнювального типового множинного рівняння регресії (1) на базі даних, запланованих ЗАТ «Одесакондитер» на 2015 рік.

$$Y = - 0,002 + 0,033P_1 + 0,024P_2 + 0,032P_3 + 0,014P_4 + 0,032P_5 + 0,034P_6, \quad (1)$$

де Y – результативна ознака, що характеризує економічний стан підприємства.

До факторів належать групи показників, які характеризують: майновий стан підприємства (P_1 - виробнича складова), ділову активність підприємства

(P_2 – фінансова складова), рентабельність підприємства (P_3 – фінансова складова), фінансову стійкість підприємства (P_4 – фінансова складова), ліквідність підприємства (P_5 – фінансова складова), ефективність кадрового потенціалу підприємства (P_6 – кадрова складова).

Точковий прогноз інтегрального показника, що характеризує майбутній економічний стан ЗАТ «Одесакондитер» – 0,454 у випадку, коли виявлені взаємозв'язки між економічними показниками однорідних підприємств кондитерської галузі зберуться і в майбутньому. При цьому з достовірністю 99 % можна стверджувати, що значення інтегрального показника буде перебувати в інтервалі від 0,398 і до 0,510.

Обґрунтовано, що рівняння регресії може бути використано як інструмент, що оцінює економічний стан не тільки обраної групи досліджуваних підприємств, а й інших суб'єктів кондитерської галузі, однорідних за своїми головними параметрами з основною досліджуваною групою фабрик.

Відповідно до поставлених у дисертаційній роботі завдань, досліджуваний латентний показник «економічний стан» підприємства, отриманий на базі розрахунку інтегральних значень групових факторів із зовнішніх джерел інформації, доповнено інформацією з внутрішніх джерел типового підприємства і побудовано універсальну імітаційну модель системи моніторингу економічного стану на базі сучасної програмної платформи Ithink. Розроблена концептуальна модель визначення економічного стану підприємства аналізованої галузі має вигляд багаторівневої ієрархічної структури.

Оскільки економічний стан підприємства – це явище, яке визначається якісними та кількісними параметрами, для детермінації його якісної оцінки, а також кожної з його складових, доцільно використати шкалу якісної характеристики й оцінки властивостей Харрінгтона: повністю неприйнятний рівень – [0,0; 0,10]; неприйнятний рівень – [0,10; 0,30]; рівень, що граничить із неприйнятним – [0,3; 0,4]; недостатньо добрий, але прийнятний рівень – [0,4; 0,63]; добрий і прийнятний рівень, що забезпечує оптимальний рівень – [0,63; 0,8]; відмінний і прийнятний рівень, що перевершує оптимальний рівень – [0,8; 1,0]; максимальний рівень – 1,0.

Результати моделювання латентного показника «економічний стан» підприємства та його складових наведено в табл. 1. Аналізований латентний показник економічного стану, починаючи з 2012 року, демонструє загальну тенденцію до зниження, наближаючись до рівня, «що граничить із неприйнятним» за шкалою оцінки Харрінгтона.

Розраховані прогнози значення економічного стану на межі неприйнятного рівня свідчать про зниження стабільності функціонування аналізованого підприємства. Результати моделювання дозволили виявити, що істотно впливають на інтегральний показник економічного стану підприємства групові фактори надійності та конкурентоспроможності, поліпшення яких може слугувати резервами його підвищення. Це підтверджує необхідність

проведення заходів щодо вдосконалення вказаних напрямків, що дозволить істотно вплинути на найбільш значущі показники та стабілізувати економічний стан підприємства.

Таблиця 1 - Результати моніторингу інтегрального показника економічного стану ЗАТ «Одесакондитер» та його складових

Роки	Складові інтегрального показника					Інтегральний показник «економічний стан»
	Фінансова	Маркетингова		Виробнича	Кадрова	
	надійність	конкурентоспроможність	товарний асортимент та збутова політика	майновий стан	кадрове та професійне забезпечення	
2009	0,50	0,39	0,52	0,45	0,59	0,52
2010	0,53	0,41	0,53	0,50	0,58	0,51
2011	0,52	0,39	0,55	0,50	0,57	0,46
2012	0,45	0,39	0,55	0,51	0,66	0,45
2013	0,35	0,40	0,55	0,61	0,62	0,41
2014	0,32	0,33	0,54	0,37	0,57	0,43
2015	0,34	0,33	0,57	0,51	0,57	0,44
2016	0,31	0,32	0,57	0,51	0,57	0,44

Джерело: розраховано автором.

Керуючись принципами неінституційного напрямку економічної теорії, кінцевою метою функціонування підприємства пропонується вважати величину прибутку. При цьому всі розглянуті фактори, що впливають на рівень економічного стану підприємства, прямо або опосередковано впливають і на прибуток як на основний результат його діяльності.

Отримані розрахункові й прогнозні значення латентної ознаки «економічний стан» підприємства, скориговані на величину його активності, задану експертним шляхом, дозволяють оцінити майбутню величину доходів і витрат підприємства і, відповідно, зміну розміру його прибутку (табл. 2).

Таблиця 2 - Результати моніторингу показників результативності діяльності ЗАТ «Одесакондитер»

Роки	Дохід, тис. грн.	Витрати, тис. грн.	Прибуток, тис. грн.	Активність, коеф.	Економічний стан, коеф.
2009	30789,7	30242,3	547,4	0,07	0,52
2010	33128,9	32940,2	188,7	0,07	0,51
2011	25295,8	26195,4	-899,6	0,07	0,46
2012	19408,5	20505,1	-1096,6	0,06	0,45
2013	16110,0	17655,4	-1545,4	0,05	0,41
2014	16815,7	16510,3	-305,4	0,06	0,43
2015	15148,9	15089,3	-59,6	0,06	0,44
2016	13513,0	13540,8	-27,8	0,06	0,44

Джерело: розраховано автором.

За результатами розрахунку на основі підходів методу системної динаміки виявлено зменшення збитку підприємства на 245,8 тис. грн. у 2015 році порівняно з 2014 роком і подальше зниження аналізованого показника переважно за рахунок зменшення витратності виробництва та наявності загальної тенденції щодо скорочення величини доходів.

Отже, за підсумками проведеного дослідження, за допомогою запропонованої структурно-логічної блок-схеми, з'являється можливість оцінювати та прогнозувати рівень економічного стану підприємства для кожного з учасників виробничої та комерційної діяльності, а також усвідомити напрямки змін його агрегованих складових у поточному і перспективному періодах.

Запропонована в дисертаційній роботі методика до реалізації системи моніторингу економічного стану підприємства є гнучкою і дозволяє, за необхідністю, адаптувати склад і кількість факторних показників, здійснювати всебічний аналіз даних і синтез для подальших коригувальних дій щодо зміцнення рівня економічного стану підприємства в мінливих економічних умовах.

Науково-методичний підхід, що пропонується в дисертаційній роботі, дозволяє системно підійти до розв'язання проблеми формування та реалізації моніторингу економічного стану підприємства, урахувати як кількісні, так і якісні показники діяльності підприємства, а також зовнішні чинники, що сприяє можливості швидкого реагування на зміни в ринковому середовищі та забезпеченню стійкості підприємства в сучасних умовах господарювання.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, яке полягає в розвитку науково-методичних підходів до побудови системи моніторингу на промисловому підприємстві і в розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення його інструментарію.

За результатами виконаної дисертаційної роботи зроблено такі висновки:

1. На підставі дослідження різних трактувань поняття «моніторинг», їх узагальнення, аналізу й порівняння, у дисертаційній роботі визначено, що інтерпретація розуміння поняття «моніторинг» має бути основана на системному комплексному підході, відповідно до якого моніторинг пропонується розуміти як інформаційну систему аналізу, оцінки і прогнозу досліджуваного економічного явища, що заснована на систематичному відстеженні процесів. Запропоновано поглиблену класифікацію моніторингу за рівнем дослідження, об'єктами моніторингу, сферами застосування результатів моніторингу, ступенем обсягу об'єктів контролю, предметом дослідження, характером розробки моніторингу, періодичністю його проведення, засобом обробки та надання інформації, яка дозволить користувачові, залежно від

поставлених перед ним цілей, використовувати той вид моніторингу, що повною мірою відповідатиме характеру виконуваних завдань.

2. У роботі запропоновано модель структурно-функціональної організації інформаційно-аналітичної системи моніторингу економічного стану промислового підприємства, основою якої виступає алгоритм, що дозволяє організувати систему моніторингу, забезпечуючи не лише відстеження аналізованого економічного явища на підприємстві, але й можливість прогнозування подальшої динаміки його розвитку.

3. Узагальнюючи існуючі методичні підходи до оцінювання і прогнозування показника «економічний стан» підприємства, підкреслено їх переваги та недоліки. З'ясовано, що більшість з існуючих в економічній літературі і практиці методів не є універсальними й доскональними, що обумовило необхідність розробки авторського підходу.

4. Автором розроблено методичний підхід до формування системи моніторингу, що передбачає послідовну реалізацію таких етапів: створення однорідної сукупності підприємств за допомогою структурного групування за кількісними ознаками; проведення аналізу та порівняльної оцінки економічного стану підприємств обраної групи на базі таксономічних методів; розробка регресійної моделі економічного стану для підприємств однорідної групи; розробка універсальної імітаційної моделі для типового підприємства однорідної групи як засіб усвідомлення напрямків змін агрегованих складових економічного стану в поточному і перспективному періодах.

5. Проведено дослідження сучасного стану розвитку кондитерської галузі в Україні і у світі, за підсумками якого встановлено, що характерними рисами вітчизняної галузі є високий ступінь концентрації капіталу і монополізації, значний рівень тіньового ринку, технічне та технологічне відставання від сучасних вимог, нестабільність світових цін на сировину і, як наслідок, збитковість виробництва. Окреслені проблеми виявили необхідність кластеризації кондитерських підприємств та виокремлення групи великих для обґрунтування авторських рекомендацій щодо реалізації системи моніторингу економічного стану.

6. У роботі запропоновано здійснювати структурне групування сукупності із 40 підприємств кондитерської галузі за допомогою послідовного застосування методів кластерного і дискримінантного аналізів на підставі врахування таких критеріїв поділу, як виручка від реалізації підприємства, величина його статутного капіталу, вартість основних засобів, загальна сума активів та середньооблікова чисельність робітників.

З урахуванням виявлених недоліків наявних поглядів і прийомів щодо оцінювання і прогнозування показника «економічний стан» підприємства, запропоновано процедуру його двоступеневої кількісної оцінки з урахуванням виробничої, фінансової, маркетингової та кадрової складових та їх первинних ознак-симптомів на базі використання алгоритмів таксономічного аналізу за двадцятьма обраними підприємствами, умовно віднесеними до класу великих. Розрахований інтегральний латентний показник «економічний стан»

підприємства дозволяє проводити поглиблений аналіз його групових факторів і є основою для виявлення підприємств - лідерів і аутсайдерів, яке в сучасних умовах набуває особливої актуальності у зв'язку з постійною необхідністю вибору найперспективніших партнерів в економічній діяльності, визначення оптимальної кон'юнктурної позиції на ринку товарів і послуг тощо.

З метою прогнозування інтегрованої латентної ознаки «економічний стан» та її складових, автором проведено кореляційно-регресійне моделювання шляхом побудови типового для заданої однорідної групи підприємств рівняння регресії.

7. Конвергенція запропонованих у дисертаційній роботі видів моделювання та їх прикладне використання, застосоване при побудові системи моніторингу економічного стану підприємства, дозволило виявити абсолютний та відносний вплив чинників-симптомів на досліджуваний латентний показник «економічний стан» підприємства та спрогнозувати зміну результативного інтегрального показника (зокрема на прикладі ЗАТ «Одесакондитер»). Отримані розрахункові та прогнозні значення латентної ознаки «економічний стан» підприємства, скориговані на величину його активності у відносному вираженні, дозволяють оцінити майбутню величину доходів і витрат підприємства і, відповідно, зміну розміру його прибутку як основного результату діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Тарасевич А. П. Роль та значення моніторингу в антикризовому управлінні підприємством [Текст] / А. П. Тарасевич, Д. Ф. Харьковський // Економіка харчової промисловості. – 2012. – № 4 (16). – С. 32–38. (0,29 д.а.). *Особистий внесок здобувача: визначено завдання моніторингу в організаційно-виробничій сфері антикризового управління та основні складові системи моніторингу. (0,19 д.а.).*

2. Тарасевич А. П. Основні аспекти створення системи фінансового моніторингу підприємства [Текст] / А. П. Тарасевич. // Науковий вісник ОНЕУ. – 2012. – № 22 (174). – С. 59–67. (0,44 д.а.).

3. Тарасевич А. П. Оцінка фінансово-економічного стану кондитерських підприємств України за допомогою багатовимірних статистичних методів [Текст] / А. П. Тарасевич. // Економіка і організація управління. – 2014. – № 1 (17) – 2 (18). – С. 272–280. (0,85 д.а.).

4. Тарасевич А. П. Аналіз та оцінка фінансово-економічного стану кондитерських підприємств України на основі метрик відстані та подібності [Текст] / А. П. Тарасевич. // Вісник Донецького національного університету. Серія В "Економіка і право". – 2015. – Вип 1. – С. 345–352. (0,93 д.а.).

5. Тарасевич А. П. Дослідження сучасного стану та динаміки вітчизняного кондитерського ринку [Електронний ресурс] / А. П. Тарасевич. //

Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 8. – С. 636-640.
Режим доступу до ресурсу: <http://global-national.in.ua/issue-8-2015>. (0,49 д.а.).

***Статті у наукових виданнях інших держав та виданнях України, які
внесені до міжнародних наукометричних баз даних:***

6. Тарасевич А. П. Экономико-математический анализ крупных кондитерских предприятий Украины [Текст] / А. П. Тарасевич. // Экономика и предпринимательство. – 2015. – Вып. 6–1 (59–1). – С. 500–508. (0,91 д.а.).

7. Тарасевич А. П. Імітаційна модель системи моніторингу економічного стану підприємства на прикладі ЗАТ «Одесакондитер» [Текст] / А. П. Тарасевич // International Scientific and Practical Conference «WORLD SCIENCE». – № 1(5), Vol.5; January 2016. – Р. 60-65. (0,33 д.а.).

8. Тарасевич А. П. Методика впровадження системи моніторингу економічного стану промислових підприємств [Текст] / А. П. Тарасевич // Економічний дискурс. - 2016. – Вип. 1. – С. 129-138. (0,71 д.а.).

Матеріали і тези наукових конференцій:

9. Тарасевич А. П. Теоретичні аспекти визначення сутності моніторингу в сучасних умовах господарювання [Текст] / А. П. Тарасевич // Стратегія економічного розвитку харчової промисловості та забезпечення продовольчої безпеки країни : матеріали міжнародної науково-практичної конференції 29-31 жовтня 2012 р. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 116-118. (0,11 д.а.).

10. Тарасевич А. П. Питання організації моніторингу економічного стану підприємства [Текст] / А. П. Тарасевич // Сучасні технології управління підприємством і можливості використання інформаційних систем : стан, проблеми, перспективи: матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції 29-30 березня 2013 р. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2013. – С. 229-233. (0,22 д.а.).

11. Тарасевич А. П. Показники оцінки економічного стану як складова моніторингу підприємств [Текст] / А. П. Тарасевич // Менеджмент і маркетинг: сучасні глобальні виклики : матеріали I міжнародної науково-теоретичної конференції молодих учених і студентів 16-17 травня 2013 р. – Донецьк : Донецький національний технічний університет, 2013. – С. 280-281. (0,16 д.а.).

12. Тарасевич А. П. Методологические проблемы определения сущности и структуры мониторинга [Текст] / А. П. Тарасевич // Экономика и управление в XXI веке : тенденции развития: материалы международной научно-практической очно-заочной конференции 24-25 мая 2013 г. – Череповец : Филиал СПбГЭУ в г. Череповце, 2013. – С. 253-261. (0,64 д.а.).

13. Тарасевич А. П. Концептуальна модель моніторингу в управлінні економічною діяльністю підприємств [Текст] / А. П. Тарасевич // Економіка підприємства : сучасні проблеми теорії та практики: матеріали II міжнародної

науково-практичної конференції 26-27 вересня 2013 р. – Одеса : Атлант, 2013. – С. 242-244. (0,11 д.а.).

14. Тарасевич А. П. Концептуальні засади здійснення моніторингу в діяльності підприємств [Текст] / А. П. Тарасевич // Управління економічними процесами на макро- і макрорівні : проблеми та перспективи вирішення : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених 11-12 квітня 2014 р. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – С. 210-211. (0,16 д.а.).

15. Тарасевич А. П. Етапи реалізації економічного моніторингу підприємств [Текст] / А. П. Тарасевич // Перспективи економічної інтеграції : бачення наукової молоді : матеріали міжнародної науково-практичної конференції 24-25 квітня 2014 р. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України та ін.; ОНПУ, 2014. – С. 86-87. (0,14 д.а.).

16. Тарасевич А. П. Кластерний аналіз кондитерських підприємств України [Текст] / А. П. Тарасевич // Економіка – погляд у майбутнє. Тенденції інноваційного розвитку економіки : матеріали міжнародної науково-практичної конференції 25-26 квітня 2014 р. – У 3-х частинах. – Дніпропетровськ : НО "Перспектива", 2014. – Ч. 2. – С. 66-69. (0,25 д.а.).

17. Тарасевич А. П. Інформаційний аспект побудови системи моніторингу промислового підприємства [Текст] / А. П. Тарасевич // Інновації в економіці : матеріали всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки 8 вересня 2014 р. – Житомир : ЖДТУ, 2014. – С.107-108. (0,19 д.а.).

18. Тарасевич А. П. Імітаційна модель промислового підприємства як спосіб визначення його економічного стану [Текст] / А. П. Тарасевич // Економіка підприємства : сучасні проблеми теорії та практики : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції 18 вересня 2015 р. – Одеса : Атлант, 2015. – С. 294-295. (0,13 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Тарасевич А. П. Система моніторингу економічного стану підприємства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2016.

У дисертації досліджуються теоретичні, методичні та практичні питання формування системи моніторингу економічного стану підприємства. Узагальнено та поглиблено теоретичні положення щодо визначення понять: «моніторинг» та «система моніторингу економічного стану підприємства».

Запропоновано теоретичний підхід до структурно-функціональної організації системи моніторингу з урахуванням інформаційного, організаційного і технологічного аспектів її побудови. Розроблено методичний

підхід до визначення рівня економічного стану підприємства як інтегрального показника на основі використання багатовимірних статистичних методів.

Впроваджено науково-методичний підхід до імітаційного моделювання економічного стану підприємства за основними параметрами його економічної діяльності, що дозволяє оцінити реальний поточний стан підприємства та напрямки його подальшого розвитку.

Ключові слова: система моніторингу, економічний стан підприємства, кондитерська галузь, імітаційне моделювання, аналіз, оцінка, прогноз.

АННОТАЦИЯ

Тарасевич А. П. Система мониторинга экономического состояния предприятия. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2016.

В диссертационной работе исследуются теоретические, методические и практические вопросы формирования системы мониторинга экономического состояния промышленного предприятия. Обобщены и углублены теоретические положения по определению основных понятий: «мониторинг» и «система мониторинга экономического состояния предприятия».

Предполагается систему мониторинга экономического состояния предприятия рассматривать как единую совокупность взаимосвязей всех участников наблюдений в процессе сбора, обработки и передачи информации с целью принятия оперативных решений путём анализа, оценки и прогнозирования динамики показателей, характеризующих экономическое состояние предприятия.

Автором обоснован теоретико-методический подход к формированию и реализации системы мониторинга экономического состояния предприятия, основанный на интеграции принципов системного и процессного подходов и классификационных признаков определения отдельных видов мониторинга.

Предложен теоретический подход к структурно-функциональной организации системы мониторинга экономического состояния промышленного предприятия с учетом информационного, организационного и технологического аспектов ее построения. Разработанный подход предполагает последовательную реализацию следующих этапов: создание однородной совокупности предприятий с помощью структурной группировки по количественным признакам; осуществление анализа и сравнительной оценки экономического состояния предприятий выбранной группы на основе использования таксономических методов; построение регрессионной модели экономического состояния для предприятий однородной группы; разработка универсальной имитационной модели типового предприятия однородной

группы для оценки возможных изменений агрегированных составляющих экономического состояния в текущем и перспективном периодах.

Обоснована необходимость формирования многоуровневой системы количественных и качественных параметров экономического состояния промышленного предприятия как комплексной характеристики, что позволяет осуществлять комплементарный анализ данных и синтез для дальнейших корректирующих мероприятий в современных экономических условиях.

Предложен методический подход к определению уровня экономического состояния промышленных предприятий как латентного интегрального показателя с учётом производственной, финансовой, маркетинговой и кадровой составляющих на основе использования многомерных статистических методов анализа.

Конвергенция предложенных в работе видов моделирования и их практическое использование при формировании системы мониторинга экономического состояния предприятия позволила выявить абсолютное и относительное влияние факторов-симптомов на показатель «экономическое состояние» предприятия и прогнозировать изменение результативного интегрального показателя на предприятии кондитерской отрасли.

Ключевые слова: система мониторинга, экономическое состояние предприятия, кондитерская отрасль, имитационное моделирование, анализ, оценка, прогноз.

ANNOTATION

Tarasevych A. P. Monitoring system of economic condition of the enterprise. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the candidate degree of economic sciences on the specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (according to the types of economic activities). – Odessa national economic university, Odessa, 2016.

The dissertation is dedicated to researching theoretical, methodological and practical issues of the monitoring system enterprise's economic condition. The theoretical foundations, which define the following basic concepts: «monitoring», «monitoring system enterprise's economic condition» are generalized and extended.

The theoretical approach to the structural and functional monitoring system's organization considering information, organizational and technological aspects is proposed. It is developed the methodical approach to determining the enterprise's economic condition as an integral indicator through the use of multivariate statistical methods.

It is introduced a scientific and methodical approach to simulation modeling of the enterprise's economic condition on the basic parameters of economic activity, which allows to estimate the actual current state of the enterprise and its future development.

Key words: monitoring system, economic condition of enterprise, confectionery industry, simulation, analysis, evaluation, prognosis.